

ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

З самого початку свого існування жіночий рух в Україні, зокрема й його зачинателька Наталя Кобринська, великої уваги надавали ідеям державотворення, вирішення головного питання: якою має бути держава, щоб жінка в ній почувалася захищеною і змогла найповніше виявити всі свої здібності й таланти.

Сучасний жіночий рух України так само багато уваги приділяє проблемам державотворення, про що свідчать проведені свого часу спеціальні всеукраїнські конференції “Жінка і державотворення”, “Жінка і демократія”. Тема українського державотворення була присутня й на Першому Всеукраїнському Конгресі жінок (травень 1998 р).

Знаючи про великі можливості впливу жінок на процеси державотворення, пропонуємо свій погляд на необхідність здійснення в національних інтересах України процесу європейської інтеграції.

Повернення України до Європи є єдиним шансом нашої держави не залишитися в ізоляції чи у фарватері агресивного північного сусіда, а безповоротно і назавжди усвідомити своє призначення і повернути втрачене за роки бездержавності.

Як зазначають європейські мислителі, “Європа будується цеглина за цеглиною і поверх за поверхом”¹. Фундаментом такого будівництва є добровільне об’єднання та поступове утворення нерозривних зв’язків між європейськими державами з демократичними режимами правління. Такі добровільно прийняті кожним європейським народом інструменти інтеграції досі ще не застосовувалися в історії людства. Всі попередні спроби об’єднати різні народи авторитарними методами вже зазнали невдачі в минулому і є приреченими на поразки в майбутньому. Щоб цей процес був успішним, в європейській інтеграції мають брати участь ті народи, що повністю вільні від тиранії. Створені зв’язки між народами, настільки щільні, що вони вже не можуть послабитися. Вони можуть бути розірвані, але тільки за рахунок фатальних втрат країни, якої це стосуватиметься. Тому “будинок” Європейського Союзу може тільки збільшуватися в майбутньому.

Дорога до спільного європейського дому для України є особливо проблематичною і довгостроковою перспективою. Як зазначив ще два роки тому голова Представництва Європейської Комісії в Україні Андре Ванавербек, “ЄС діє, дотримуючись гасла: не перевантажувати корабель. Тому в даній ситуації Україні корисно було б рухатися у напрямку Європи поступово, крок за кроком. Представники ЄС прихильно ставляться до ідеї інтеграції України і будуть спостерігати за виконанням домовленостей між ЄС і Україною”².

За словами міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка, “головні інтереси і майбутнє України саме в Європі. Консолідація українців навколо європейської ідеї має стати нашим головним завданням», “Європейський Союз – це політична спільнота, в рамках якої реалізувалася концепція Європи. Розширення ЄС свідчить про те, що Європа простягається доти, доки розповсюджуються політичні цінності”³.

Ці політичні цінності постали зі спільної європейської історії та відображають аспекти політичної культури, спільні для держав-членів Європейського Союзу. Адже Європа завжди самовизначалася і самоідентифікувалася, протиставляючись “не-Європі”. Найважливіші із них є такі загальноєвропейські цінності:

- різноманітність: у культурному, етнічному, регіональному, національному, лінгвістичному і релігійному вимірах;
- основні свободи та права людини;
- добробут, ринкова економіка та приватна власність;
- мир та безпека;
- представницька парламентська демократія і верховенство права;
- відповідальність і соціальна справедливість;
- солідарність, толерантність і плюралізм;
- збережені культурні традиції, громадянське суспільство і патріотизм.

Європейська ідея, втілена в стратегії інтеграції до Європейського Союзу, прийнятій на саміті Євросоюзу в Гельсінкі 10 – 11 грудня 1999 року, є систематизацією тих кроків, що повинні здійснюватися з метою наближення України не просто до ринкової економіки, а насамперед до цивілізованого її стану, тобто соціально орієнтованого. Адже ця ідея побудована таким чином, щоб врахувати інтереси різних верств населення. Європейський вибір також може відіграти стабілізуючу роль внутрішньої ситуації в державі. Якщо членство України в НАТО багатьма людьми в Україні сприймається неоднозначно, то такого упередження щодо ЄС немає.

Ідея європейської інтеграції може стати сильним об'єднувальним чинником, і таким чином забезпечити національну єдність, подолання розколу України на Східну і Західну. Найважливішою проблемою у цьому контексті є необхідність подолати вузьке бачення проблеми європейської інтеграції урядовими структурами, оскільки поява національної свідомості серед українських громадян може бути забезпечена шляхом формування європейської ідентичності.

Як зазначав іспанський філософ Х.Ортега-і-Гассет, нація, не об'єднана спільним проектом майбутнього, втрачає життєздатність, і навпаки, такі проекти, мрії, сподівання дають національному життю перспективу й актуалізують національні цінності.

Європейська ідея може також взяти на себе роль національної мрії. Остання, “як духовний “генератор” поступу країни певною мірою може діяти лише за наявності політичних свобод. Власне, без наявності таких свобод, хай і чимось обмежених, не може сформуватися і національна єдність на моно- чи поліетнічній основі”⁴.

Проблема національної єдності у нас практично не розроблялася з тієї причини, що вважалася начебто такою, яка втратила своє значення, а подекуди й загрозливою, що відображає національну обмеженість. “Вважалося, що в умовах “досягнутої” інтернаціональної єдності трудящих говорити про національну єдність навіть якось “неетично”⁵. Національна свідомість повсякденно змінюється внаслідок зростання національної єдності, яка впливає значною мірою на виробничу та соціальну діяльність громадян, формує повагу до інших націй.

У цьому контексті європейська ідентичність – це не міф, оскільки це явище може розвиватися тільки на основі національної ідентичності, яка характеризується такими рисами як: “1. історична територія, або рідний край; 2. спільні міфи та історична пам'ять; 3. спільна масова, громадська культура; 4. єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів; 5. спільна економіка з можливістю пересуватися у межах національної території”⁶.

Для того, щоб сформувати європейську ідентичність в українському суспільстві, європейська ідея повинна бути зрозумілою і близькою для широкої громадськості. Значення європейської ідеї для українського народу полягає в тому, що формування європейської ідентичності сприятиме водночас формуванню і національної єдності, яка в свою чергу базуватиметься на акцентації важливості існування української національної свідомості.

До речі, як зазначає у своїй статті “Європейці без Європи: менталітет українського народу в історичному контексті” В.Чмир, “різниця між націями полягає, насамперед, у галузі психології і національної самосвідомості. А єдність народу – це передовсім єдність психології і самоусвідомлення”⁷.

Як вважає культуролог Ліліяна Деру-Сіміч, “Національне “культурне” є близьким до “міжкультурного”: воно полягає в пошуках національних традицій, переважно забутих, спотворених чи “репресованих”. Кожен із нас має одразу декілька ідентичностей: територіальну, етнічну, релігійну, професійну та родинну, і вони не виключають одна одну, навпаки, взаємодоповнюються, утворюючи гармонійне ціле. Тому важливо навчитися розглядати національну ідентичність не як щось стале, дароване нам раз і назавжди, а як постійний розвиток, як багатоманітність зв'язків”⁸.

Європа є багатокультурною, й те, що ми називаємо “європейська культура”, є мозаїкою культур. Саме культурний плюралізм стає спільною рисою Східної та Західної Європи... “Нове обличчя” Європи визначатиметься розумною “вестернізацією” Східної Європи та “істернізацією” Заходу.

В Україні, потрібно визнати, “європейська спрямованість українського суспільства є на сьогодні більш бажаною, ніж даною”⁹. Для входження в Європейський Союз необхідне не просто політичне рішення, потрібна справжня правова, економічна, культурна і навіть певною мірою, цивілізаційна революція. Очевидно, що для інтеграції України до Європи необхідно здійснити ряд першочергових кроків: ідея європейської інтеграції має стати основою внутрішньої політичної програми розвитку країни; необхідно формувати громадську думку про приналежність України до спільної європейської долі і культури, про існування спільних моментів, періодів та спільних діячів в європейській історії; збільшити інформацію про європейську спільноту, її набутки.

Ці інформаційні урядові програми повинні бути реалістичні і недвозначні. Так, рекламні кампанії, які сприятимуть європейській інтеграції, повинні відзначати ті труднощі, які необхідно подолати на цьому шляху, але також підкреслювати довгострокові економічні вигоди процесу трансформації та членства в ЄС. В результаті, позитивні і негативні аспекти інтеграції будуть більш соціально прийнятні. Варто було б запровадити постійні теле- і радіопрограми, публікувати наукові і пізнавальні статті стосовно проблем європейської інтеграції. Причому, необхідно застосовувати загальноєвропейський підхід у висвітленні питань процесу європейської інтеграції;

– інформувати українське суспільство про наслідки майбутнього членства України в ЄС в питаннях суверенності, безпеки, міжнародного статусу і економіки держави;

– реформувати національну систему освіти відповідно до європейських стандартів, що включає відповідну кваліфікацію та перекваліфікацію вчителів, спільне визнання дипломів, забезпечення відповідного рівня викладання іноземних мов, введення вивчення Студій з європейської інтеграції у вузах України;

– розпочати переговори про “повну можливість українських громадян брати участь в освітніх та дослідних програмах ЄС, таких як TEMPUS, COPERNICUS, LEONARDO, SOCRATES, Youth for Europe та інші”¹⁰.

Досвід держав-кандидатів на вступ до ЄС є особливо цінним для України. Важливо посилювати зв'язки між неурядовими організаціями України та країн Центральної і Східної Європи, у тому числі – й жіночими. І саме в цій сфері – великі можливості відкриваються для жіночого руху в Україні загалом.

З часом потрібно буде вести мову про запровадження чіткої стратегії: встановлення ЄС та Україною чітких дат щодо процесу набуття членства відповідно до рівня досягнутого реформування. Безперечно, як і в інших постсоціалістичних країнах, Україні необхідно створити Комітет європейської інтеграції, який би функціонував на рівні міністерства та втілював національну стратегію європейської інтеграції. Головним завданням цієї установи має стати здійснення координації процесу європейської інтеграції України, формулювання єдиної постійної політики України щодо ЄС та забезпечення адаптації українського законодавства до стандартів ЄС.

Важливо і те, що різні темпи інтеграції країн Центрально-Східної Європи до Європейського Союзу та різні часові параметри набрання ними у повному обсязі прав та обов'язків членів ЄС матимуть значний вплив на їх політичні, економічні, культурні та соціальні стосунки з сусідніми країнами. Це торкатиметься як змін торговельно-економічного режиму, режиму переміщення людей, товарів, капіталів та послуг, так і гуманітарних зв'язків між країнами Центрально-Східної Європи.

Розвиток інфраструктури, насамперед транспортної, на території центральної Європи відбудеться у стислі терміни і відповідно до західноєвропейських стандартів. У зв'язку з цим, загостряться проблеми, які існують в Україні вже зараз: недостатня кількість пунктів перетину кордону, відсутність належно обладнаних автострад, різниця стандартів розміру залізничної колії, погано організовані аеропорти і т.д. Це призведе до небажаних затримок у перетинанні пасажирами і товарами кордону з ЄС. Потрібно також врахувати, що для мешканців західних областей України варшавський та будапештський аеропорти ще деякий час будуть виконувати роль оптимального шляху у далеких подорожах. Експортно-імпорتنі квоти і митні вимоги можуть призвести до значного скупчення у прикордонній зоні товарів, призначених для дистрибуції в ЄС чи в країнах Східної Європи. Тому для належного обслуговування значних товарних потоків у прикордонній зоні України вже зараз потрібно мати добре розвинену сервісну інфраструктуру – склади, транспортні підприємства, експедиторські, страхові та дистрибуційні компанії.

Зрозуміло, що ЄС, фінансуючи майбутні постсоціалістичні держави-члени, не буде виділяти такі ж кошти на допомогу Україні у підготовці її до асоційованого членства в ЄС. Тому надання допомоги на створення “перехідної” зони по периметру нових східних кордонів ЄС є більш реальним.

Звичайно, для створення такої зони необхідні двосторонні зусилля. Уряд України повинен забезпечити у прикордонних областях особливо сприятливий економічний режим через створення вільних економічних зон, експериментального здійснення земельної реформи, подальшої приватизації та реструктуризації підприємств, надання державних гарантій для інфраструктурних проектів.

У свою чергу ЄС міг би надати прикордонним територіям особливий статус співпраці, яким сьогодні користуються країни Центральної Європи (за програмою PHARE). Насамперед, це стосується проектів, пов'язаних із розвитком прикордонної та транспортної інфраструктури, розвитком малого підприємства, фінансової інфраструктури, охороною довкілля та розвитком туризму – напрямків, для яких механізми програми TACIS не достатньо ефективні.

Таким чином, у прикордонній зоні був би створений реальний плацдарм для інтеграції України в ЄС та мінімізації негативних наслідків вступу сусідніх держав до Європейського Союзу.

Сучасні стосунки між Україною та ЄС ґрунтуються на широкій політичній та міжнародно-правовій базі. Основою двосторонніх відносин є Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС (УПС), підписана 14 червня 1994 року в Люксембурзі і ратифікована 10 листопада 1994 року Верховною Радою України. Вона передбачає співробітництво з широкого кола політичних, економічних і гуманітарних питань і є правовою основою для органічного включення України в європейські інтеграційні процеси. УПС набула чинності 1 березня 1998 року і при цьому потрібно було 4 роки, щоб усі держави-члени ЄС ратифікували цей документ у своїх національних парламентах.

Передумовою успішної інтеграції економіки України до ринкової системи ЄС, забезпечення гарантованого доступу українських товарів до ринку ЄС є входження України до правового поля багатосторонньої торговельної системи ГАТТ/СОТ.

Загалом, розвиток економічних відносин України і ЄС та економічної інтеграції полягає у:

- лібералізації на взаємних засадах ринкових умов для доступу товарів України та ЄС, включаючи перегляд порушених ЄС антидемпінгових справ, формуванні передумов для поступового збалансування торгівлі між Україною та ЄС;

- наданні на засадах взаємності режиму найбільшого сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринки ЄС;

- допомозі у швидшому приєднанні України до ГАТТ/СОТ;
- запровадженні єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників;
- взаємному скасуванні квот на імпорт і відмові від протекціоністських заходів щодо чутливих товарів іншої сторони, включаючи торгівлю ядерними матеріалами.

11 червня 1998 року Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до ЄС¹¹. Стратегія визначає основні напрямки роботи органів виконавчої влади з метою досягнення нашою державою статусу асоційованого, а у майбутньому – повноправного члена ЄС.

10 – 11 грудня 1999 року на саміті Європейського Союзу в Гельсінкі була прийнята Спільна Стратегія ЄС щодо України. Однак, українська сторона сподівалася, що у даному документі будуть відображені ключові питання сьогоднішніх відносин між Україною та ЄС. Насамперед, йшлося про відображення у Стратегії бажання України стати повноправним членом ЄС, а також положень щодо:

- можливості набуття Україною найближчим часом статусу асоційованого члена ЄС, шляхів залучення України до європейського інтеграційного процесу;
- відкриття ринків України та ЄС і залучення України до Європейського Економічного Простору;
- підтримки адаптації фінансового ринку України до функціонування в умовах існування євро в країнах ЄС;
- збільшення інвестицій в Україну, зокрема, за рахунок коштів ЄБРР та Європейського інвестиційного банку;
- залучення України до роботи Європейської Конференції;
- облаштування кордонів України у відповідності до норм ЄС;
- лібералізації візового режиму до його відміни включно.

Цього не сталося і очікування не справдилися. У своєму інтерв'ю Надзвичайний і Повноважний Посол Фінляндії (країни, що на той час головувала в ЄС) в Україні Мартті Ісоаро назвав цю стратегію “не просто гарно викладеним документом”¹². Проте, цю стратегію швидше можна назвати навпаки дипломатично вміло викладеним і дуже обережним документом, адже в ньому ЄС нічого не обіцяє, хоча нібито і декларує стратегічне партнерство з Україною: “ЄС та країни-члени опрацюють можливості початку консультативно-переговорного процесу стосовно укладання між Україною та ЄС угоди про асоціацію”, а також “Європейський Союз розгляне та запропонує можливі шляхи приєднання України до Європейського Економічного Простору”¹³. Таким чином, стратегія виявилася неконкретною декларацією, невизначеними у часі запевненнями щодо тих питань, на які Україна розраховувала отримати конкретну позитивну відповідь. Але виявляється, ЄС, вважає, що “зараз просто не час порушувати на практиці питання про асоційоване членство в ЄС. Цей час Україна повинна використати для перетворень”¹⁴.

Таким чином, можна констатувати, що із прийняттям Спільної стратегії ЄС щодо України у відносинах між обома сторонами ніяких змін не відбулося, оскільки Україні не було запропоновано асоційоване членство в ЄС та надання кандидатського статусу. Тож, очевидно, двосторонні відносини можна характеризувати як такі що опинилися в стані очікування – ЄС прагне віднайти ознаки прогресу України у здійсненні структурних реформ (між іншим без надання розширеної фінансової допомоги з його боку), а українська дипломатія сподівається на появу нового політичного імпульсу, який би конкретизував співробітництво між Україною і Європейським Союзом.

Українським громадянам вже давно прийшов час усвідомити свою відповідальність за пасивність і небажання реформ, які принаймні з часу здобуття незалежності України, окрім своїх внутрішньополітичних сил, здійснювати ніхто не заважав.

Якщо зараз в Україні громадську думку не орієнтувати на досягнення стандартів європейського життя, що виглядає маломожливим і далеким сьгодні, то в майбутньому прагнення жити по-європейськи реалізувати буде ще важче.

Україна на сьгодні перебуває у середовищі дезінтеграції, оскільки декларує політику багатовекторності. Сподівання на отримання асоційованого членства та здобуття кандидатського статусу України в ЄС не справдилися, тому Україні потрібно абсолютизувати стратегію європейської інтеграції. І для того, щоб уникнути майбутнього виникнення лінії поділу в Європі, що опиниться на західних кордонах, Україні необхідно, щоб ідея європейської інтеграції перестала бути зовнішнім політичним фактором, а стала основою внутрішньої політичної програми розвитку країни.

Отже, не викликає сумнівів той факт, що трансформаційний процес в Україні, щоб бути реальним, успішним і конкретним, повинен дотримуватися проєвропейської орієнтації і прагнути відповідати стандартам та критеріям ЄС. Причина нинішньої відсутності здійснення реформ полягає у недостатності сильних мотивів та переконань, які б рухали цей процес вперед. Тільки реалізація національної стратегії європейської інтеграції може дисциплінувати державних посадових осіб, які принаймні будуть підзвітні і підконтрольні інституціям ЄС, що будуть відповідати за набуття Україною членства, сприятиме цілеспрямованості діяльності українських політиків, покращить стандарти життя та забезпечить національну єдність всередині країни.

Тож, чим швидше почне Україна готуватися до майбутнього членства в Європейському Союзі, тим швидше вона його здобуде і тим швидше стане економічно і політично стабільною, демократичною, такою, як нинішні держави-члени Європейського Союзу. А цьому, до речі, можуть сприяти й жіночі організації, жіночий рух в Україні в цілому. До речі, у Європі є досвід співпраці недержавних громадських організацій щодо посилення і висвітлення проблем інтеграції. Особливо плідно працює молодь. Так, міжнародна студентська конференція “Європа 2020: інтеграція та вплив глобалізації”, що відбулася в Будапешті 29 січня – 6 лютого 2000 року прийняла резолюцію, в якій закликала держави ЄС врахувати, що розширення ЄС та виконання його вимог майбутніми державами-членами ні в якому випадку не повинно відбуватися за рахунок завдання шкоди існуючому співробітництву між майбутніми членами і третіми державами, серед яких є і Україна. Такий документ можливо було прийняти тільки тому, що серед учасників цієї конференції була потужна група представників студентства й України.

¹Nicholas Moussis Handbook of European Union // Institutions and policies, Edit-EUR, 1996, p.17.

²Марусик Я. Як будемо діяти? Європейський вибір для України, Українське Слово № 50, 17 грудня 1998 року.

³Materials to the conference “Europe 2020: Integration and the Impact of Globalization”, White Paper “The “Concept of Europe” and Euroscepticism”, Budapest, 29th January-6th February 2000.

⁴Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С.102.

⁵Там само. – С.540.

⁶Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. К., 1994. – С.23.

⁷Чмир В. Європейці без Європи: менталітет українського народу в історичному контексті. – Політика і Час № 9. – 1998 – С.56.

⁸Деру-Сіміч Л. Європейськість Сходу і Заходу, Незалежний культурологічний часопис “І” // Нова Європа. – № 13. – 1998. – С.75 – 76.

⁹Гудима Б. Дорогою до спільного дому // Політика і Час. – № 5. – 1998. – С.4.

¹⁰Проект “Європейський вибір України” // Міжнародний Центр Перспективних Досліджень. 10.12.98.

¹¹Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу // Урядовий Кур’єр. – № 114 – 115. – 18 червня 1998 року.

¹²Інтерв’ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Фінляндії в Україні Мартіі Ісоаро “Стратегія ЄС щодо України – не просто гарно викладений документ” //“День”. – № 236. – 21 грудня 1999 року.

¹³Спільна стратегія ЄС щодо України.

¹⁴Інтерв’ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Фінляндії в Україні Мартіі Ісоаро “Стратегія ЄС щодо України – не просто гарно викладений документ” //“День”. – № 236. – 21 грудня 1999 року.